

فرهنگ و طراحی فضاهای شهری

□ دکتر جعفر محمدی

در طراحی محیط، علاوه بر دانش، توانایی و الهام درونی، عواملی نیز از بیرون بر ذهن طراح و هنرمند اثر می‌گذارند.

طراحی محیط دیده می‌شود. این تاثیرات در ویلا سازی‌های آن زمان کاملاً مشخص است. هر چند در همین طرح‌ها هم فرهنگ ایرانی همچنان رنگ و لعاب خود را حفظ کرده است. محور کردن وسایل مختلف برای محفوظ ماندن از دید دیگران، یکی از نشانه‌های چنین فرهنگی است.

بسیاری از ساختارهای یک جامعه از تاریخ، نشأت گرفته‌اند. شکل موجود جوامع، تا حدی تحت تاثیر تاریخ، اسطوره‌ها و نمادهای گذشته قرار گرفته است.

عوامل و سازهای فیزیکی محیط را نباید خشک و بی‌روح تصور کرد، چرا که این سازها ریشه در حالتها و اندیشه‌های گذشتگان آن جامعه دارند. در حقیقت تاریخ، سیر تکامل فکری یک جامعه است که بر شکل سازها تاثیر می‌گذارد.

این سیر در ایران از باغ‌های تیموری تا باغ‌های صفویه و قاجاریه و حتی در طراحی طراحان امروزی دیده می‌شود. در این روند، هر دوره از دوره قبل خود تاثیر گرفته و آن را تکمیل کرده است. طراحی و نحوه چیدمان اجزا نیز باید به گونه‌ای باشد تا افرادی که از آن محیط استفاده می‌کنند، به راحتی به همه امکانات، دسترسی داشته باشند. اگر در معماری چشم‌اندازها اصولی به کار گرفته شده باشد، در نگاهی دقیق، به راحتی می‌توان از طرز قرار گرفتن اجزا به شغل، سن و وضعیت جسمی استفاده کنندگان آن پی برد، چرا که به احتیاجات روحی، روانی و جسمی کاربران در آن طرح توجه شده است. توجه به این نکات، نیازمند بررسی جامعه‌شناسانه، وضعیت جسمی و شغل استفاده‌کنندگان هر محیط دارد و به تدوین اهداف احداث فضای سبز کمک می‌کند.

به موازات گذشت زمان و تغییر افکار عمومی، عوامل موثر بر فرهنگ، بر سازهای هر جامعه تاثیر می‌گذارد. طرح چند قرن قبل با طرح امروزی به لحاظ روش اجرا و نحوه چیدمان اجزا متفاوت است و این تفاوت‌ها ناشی از فرهنگ حاکم بر آن زمان و تاریخ آن جامعه است. طراحان برای خلق طرحی ماندگار و بدیع باید به شناسایی جامعه و ابعاد فرهنگی هر جامعه بپردازند، چرا که طرحی موفق است که در آن به زمینه‌های فرهنگی و جامعه‌شناسی بطن جامعه توجه شده باشد.

در ایران، فرهنگ، تاریخ و عملکرد محیط از مهم‌ترین عوامل موثر بر اندیشه طراح و معمار در طراحی مناظر و چشم‌اندازهاست. محیط زندگی علاوه بر اینکه محلی برای تخلیه هیجانات روحی مردم به شمار می‌رود، نشان‌دهنده گذشته و حال مردم یک جامعه است. در برخی منابع نیمه قرن چهارم، از ایرانیان به عنوان بنیانگذاران طراحی محیط و منظر یاد شده است که نشان می‌دهد از همان ابتدا، برای ساخت و زینت بخشی پردیس، از اصولی استفاده می‌شد. عواملی که امروزه بر ذهن و فکر طراح تاثیر می‌گذارند و موجب خلق طرحی زیبا و بدیع و ترکیبی منظم و تاثیرگذار می‌شوند ریشه در فرهنگ، تاریخ و نحوه استفاده از محیط دارند.

در بررسی دقیق طرح‌های اجرا شده در کشور، مشخص شده این عوامل در بیشتر طرح‌ها جایگاهی ندارد و اکثر طراحان تنها به جنبه‌های زیباسازی طرح توجه می‌کنند، در حالی که در حرکت به سمت توسعه پایدار و در طراحی اکوسیستم‌ها در نظر گرفتن این عوامل ضروری است.

از آنجا که نمای ساختمان‌ها و شکل چشم‌اندازها، از نشانه‌های فرهنگی هر جامعه و طرز تفکر مردم به شمار می‌آیند، نگاه یک تازه وارد به اطراف خود، در وهله اول با فرهنگ مردم آن جامعه گره می‌خورد. بنابراین، عوامل فرهنگی اصلی‌ترین نقش را در طراحی محیط ایفا می‌کنند.

تشابه بین ۲ محیط از ۲ جامعه جدا از هم، گویای نزدیکی فرهنگ ۲ ملت و در نهایت، نشان‌دهنده پیوستگی و نحوه نگرش و اندیشه آنهاست. خلاف این مطلب نیز صادق است. در جوامع مختلف، به دلیل تفاوت‌های فرهنگی، استفاده از اجزا و نحوه چیدمان و ساخت یک پردیس متفاوت است. برای مثال، شکل فانوس‌هایی که یک طراح ژاپنی در طرح خود به کار می‌برد، نمای کوچکی از معماری ساختمان‌های آن جامعه است. در ایران تاثیر سایر فرهنگ‌ها بر طرح پردیس در استفاده از سبک‌های مختلف شرقی و غربی دوره قاجاریه و ارتباط با سایر مملکت‌ها، بیشتر دیده می‌شود. برای مثال می‌توان از باغ «دوشان تپه» در تهران نام برد که در زمان ناصرالدین شاه احداث شده است. در دوره پهلوی به دلیل ارتباط بیشتر، تغییرات بیشتری در